

DYREKCJA GENERALNA DS. POLITYK WEWNĘTRZNYCH
DEPARTAMENT POLITYCZNY B:
POLITYKA STRUKTURALNA I POLITYKA SPÓJNOŚCI

KULTURA I EDUKACJA

**JĘZYKI ZAGROŻONE WYMARCIEM A
RÓŻNORODNOŚĆ JĘZYKOWA W UNII
EUROPEJSKIEJ**

OPRACOWANIE TEMATYCZNE
STRESZCZENIE

Treść

W kontekście bogactwa językowego, z jakim mamy do czynienia w Europie, w niniejszym dokumencie rozważono możliwe następstwa zniknięcia niektórych spośród tych języków oraz działania, jakie należy przewidzieć w celu zapewnienia ich istnienia w przyszłości.

Niniejszy dokument został zamówiony przez Komisję Kultury i Edukacji Parlamentu Europejskiego.

AUTOR

Meirion Prys Jones

WŁAŚCIWY ADMINISTRATOR

Miklós Györffi
Departament Tematyczny B: Polityka Strukturalna i Polityka Spójności
Parlament Europejski
B-1047 Bruksela
E-mail: poldep-cohesion@europarl.europa.eu

POMOC REDAKCYJNA

Lyna Pärt

WERSJE JĘZYKOWE

Oryginał: EN
Tłumaczenia: DE, FR

O WYDAWCY

W celu skontaktowania się z departamentem tematycznym lub zaprenumerowania jego comiesięcznego biuletynu prosimy pisać na adres: poldep-cohesion@europarl.europa.eu

Dokument ukończony w marcu 2013 r..
© Unia Europejska, 2013 r.

Niniejszy dokument jest dostępny przez Internet na stronie:
<http://www.europarl.europa.eu/studies>

ZASTRZEŻENIE

Opinie wyrażone w niniejszym dokumencie są jedynie opiniami autorów i niekoniecznie odzwierciedlają oficjalne stanowisko Parlamentu Europejskiego.

Powielanie i tłumaczenie do celów niehandlowych jest dozwolone pod warunkiem wskazania źródła oraz wcześniejszego poinformowania wydawcy i wysłania mu egzemplarza.

SPIS SKRÓTÓW

- EU** Unia Europejska
- FUEN** Unia Federalna Narodów Europejskich
- MELT** Projekt MELT (Multilingual language transmission)
- NPLD** Sieć Promowania Różnorodności Językowej
- RML** Języki regionalne i mniejszościowe

STRESZCZENIE

„Język jest zagrożony wymarciem, gdy osoby mówiące tym językiem przestają się nim posługiwać, gdy stosują go w stale malejącej liczbie obszarów komunikacji i gdy przestaje on być przekazywany z pokolenia na pokolenie. Oznacza to, że nie ma nowych użytkowników tego języka, ani dorosłych, ani dzieci”. (UNESCO, 2003).

Języki są jednym z największych, jeżeli nie największym, wynalazkiem ludzkości. Będąc sposobem porozumiewania się, zawierają w sobie także wiele wartości i wierzeń oraz są zwierciadłem wielu różnych sposobów postrzegania świata. W tym kontekście niniejsze opracowanie koncentruje się na tych europejskich językach, które są w niebezpieczeństwie lub wręcz są zagrożone wymarciem.

Rezolucja Rady Unii Europejskiej z dnia 21 listopada 2008 r. w sprawie europejskiej strategii na rzecz wielojęzyczności stanowi, że:

„– różnorodność językowa i kulturowa jest nieodłączoną częścią europejskiej tożsamości, a zarazem wspólnym dziedzictwem, bogactwem i atutem Europy oraz wyzwaniem dla niej”.

W rezolucji tej stwierdzono także, iż „promowanie rzadszych języków europejskich w istotny sposób służy wielojęzyczności” (Rezolucja Rady z dnia 21 listopada 2008 r. w sprawie europejskiej strategii na rzecz wielojęzyczności).

Istnieje powszechna zgoda co do tego, że języki stanowią wyjątkowo bogaty aspekt europejskiego dziedzictwa kulturowego. Są one wyrazem tożsamości i stanowią dla użytkownika danego języka więź łączącą go z przeszłością, teraźniejszością i przyszłością. W językach zawarta jest ogromna wiedza o świecie i ludzkich doświadczeniach. Gdy język wymiera, wiedza ta zatraca się.

Dwu- i wielojęzyczność jest postrzegana jako atut w kontekście kreatywności i innowacji. Doceniane są umiejętności poznawcze osób, które mówią płynnie co najmniej dwoma językami. Badania naukowe wskazują, że osoby te radzą sobie lepiej z wielotorowym myśleniem, są kreatywne i mają lepsze zdolności komunikacyjne. (Baker, 2011)

Obecnie na świecie mówi się sześcioma, siedmioma tysiącami języków (Ethnologue). 97% mieszkańców naszej planety posługuje się 4% języków świata, natomiast tylko 3% ludności na świecie porozumiewa się za pomocą jednego z pozostałych 96% języków (Bernard 1996). Jedynie 3% języków na świecie to rdzenne języki Europy. Zgodnie z „Atlasem języków świata” (UNESCO) 128 języków w Unii Europejskiej jest uznanych za zagrożone wymarciem. Wszystkie języki uznawane za odrębny język, a nie dialekt, mają własny kod ISO.

Wraz z kształtowaniem się współczesnego pojęcia państwa narodowego oraz akcentem kładzionym na większą jednorodność kulturową wewnątrz kraju poświęcono też więcej uwagi rozwojowi wspólnego języka i wspólnej kultury, które towarzyszyłyby procesowi asymilacji. W dziedzinie edukacji tworzono również strategie służące w szczególności wsparciu tego celu. Taka polityka była wyjątkowo szkodliwa dla wszystkich języków, które nie zostały uznane za języki państwowe.

W ostatnim pięćdziesięcioleciu proces globalizacji spowodował upowszechnienie się zjawiska kultury uniwersalnej na poziomie ogólnoświatowym, dla której język angielski jest dominującą siłą napędową. Inne, mniej używane języki miały trudność z konkurowaniem i przetrwaniem w tej sytuacji.

W przypadku wielu języków mniejszościowych można wykazać, że posiadają one dodatkową wartość gospodarczą w kontekście generowania zatrudnienia i w kontekście gospodarki realnej. Jednak wiele języków zagrożonych wymarciem funkcjonuje na słabiej rozwiniętych obszarach wiejskich, mających często niedostateczne połączenie transportowe z resztą świata. Osoby posługujące się tymi zagrożonymi językami często nie wierzą w to, że ich języki posiadają wystarczający status lub wartość gospodarczą, w związku z czym nie przekazują swojego języka następnym pokoleniom. Fakt, że dany język nie jest przekazywany z pokolenia na pokolenie, stanowi jedną z najbardziej bezsprzecznych cech języków zagrożonych wymarciem.

W latach dziewięćdziesiątych UNESCO opublikowało „Czerwoną księgę zagrożonych języków”, która zawierała wyczerpującą listę zagrożonych języków świata. W późniejszym okresie lista ta została zastąpiona „Atlasem języków zagrożonych”. Na przełomie 2002 i 2003 r. UNESCO zwróciło się do powołanej ad hoc międzynarodowej grupy ekspertów o opracowanie ram klasyfikacji żywotności języków. Ramy te przewidują 7 poziomów żywotności: pięć z nich dotyczy języków zagrożonych. Klasyfikacja przedstawia się następująco: bezpieczny, stabilny lecz zagrożony, podatny na zagrożenia, zdecydowanie zagrożony, poważnie zagrożony, krytycznie zagrożony, wymarły.

Grupa ta przedstawiła również dziewięć czynników cechujących ogólną sytuację danego języka. Są to takie czynniki jak: poziom przekazywania języka z pokolenia na pokolenie, całkowita liczba osób władających tym językiem oraz tendencje w istniejących obszarach językowych.

W Unii Europejskiej mówi się wieloma językami. 23 języki są oficjalnie uznane za języki robocze Unii. Istnieje ponad 60 rdzennych języków regionalnych i języków mniejszości, z których pięć zostało uznanych za języki półoficjalne UE (kataloński, galicyjski, baskijski, szkocki gaelicki oraz walijski). Wszystkie pozostałe języki nie mają statusu języków oficjalnych UE.

Pomimo że UE ma ograniczony wpływ w dziedzinie polityki edukacji i polityki językowej, jako że należą one do kompetencji państw członkowskich, podkreśla ona jednak swoje przywiązanie do różnorodności językowej i promowania znajomości języków.

Terminy przyjęte do klasyfikacji rdzennych języków Europy, niebędących jednak językami oficjalnymi danego państwa, to język regionalny i język mniejszościowy. Terminy te zostały użyte przez Radę Europy w jej „Europejskiej karcie języków regionalnych lub mniejszościowych”. Języki te są ujęte zasadniczo w cztery kategorie: **języki autochtoniczne**, będące językami rdzennymi, lecz nie państwowymi; **języki autochtoniczne i ponadgraniczne**, będące językami rdzennymi i występujące w co najmniej dwóch państwach, niebędące jednak językami państwowymi; **języki ponadgraniczne**, funkcjonujące jako język państwowy jednego państwa oraz język mniejszościowy innego; oraz **języki pozaterytorialne**, takie jak romani.

Europejska karta języków regionalnych lub mniejszościowych (ECRML) jest europejskim traktatem przyjętym w 1992 r. pod auspicjami Rady Europy w celu ochrony i promowania historycznych języków regionalnych i mniejszościowych w Europie. W karcie przewidziano wiele różnorodnych działań, jakie mogą podjąć państwa członkowskie, aby chronić i promować języki regionalne i mniejszościowe. Istnieją dwa poziomy ochrony – wszyscy sygnatariusze są zobowiązani do stosowania niższego poziomu ochrony do kwalifikujących się języków. Sygnatariusze mogą także oświadczyć, że kwalifikujący się język lub języki będą objęte wyższym poziomem ochrony, który wiąże się z szeregiem działań ujętych w wykazie. Państwa muszą zadeklarować, że podejmą co najmniej 35 działań wymienionych w tym wykazie. Karta ta nie dotyczy wyłącznie języków zagrożonych

wymarciem, ale wiele z tych zagrożonych w Europie języków wpisuje się w kategorię języków, jakim należy zapewnić niższy poziom ochrony.

W Europie osiemnaście państw podpisało i ratyfikowało kartę, zaś trzy państwa są jej sygnatariuszami, ale jeszcze jej nie ratyfikowały. Wiele krajów nie podpisało karty. Karta ta jest ważnym instrumentem międzynarodowym służącym ochronie języków regionalnych i mniejszościowych. Komitet ekspertów, będący organem doradczym Rady Europy, stwierdził, że wiele państw nadal nie posiada metodycznego podejścia do zagadnienia ochrony i promocji języków. Rada Europy zaleca, by państwa te opracowały długoterminowe ustrukturyzowane strategie, aby zapewnić ochronę języków mniejszościowych.

W okresie ostatnich trzydziestu lat Unia Europejska wspierała szereg strategii służących propagowaniu nauki języków oraz różnorodności językowej. W 1983 r. Unia Europejska przyjęła Plan działania na rzecz promowania i ochrony mniejszościowych i regionalnych języków i kultury. Do roku 1998 w ramach tego planu udostępniono bezpośrednio 3 350 305 EUR na projekty związane z językami mniejszościowymi. Pomoc ta przyczyniła się znacznie do stworzenia sieci współpracy i była katalizatorem pobudzającym do dzielenia się wiedzą i najlepszymi rozwiązaniami. W następstwie wyroku Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości ta pozycja budżetowa została skreślona w 2001 r. W konsekwencji zamiast tworzyć odrębny program UE postanowiła zastosować zintegrowaną strategię. W tym okresie pojawiło się żądanie, by w ramach tego nowego podejścia UE dokonała korekty wydatków przeznaczonych na języki regionalne i mniejszościowe. W 2008 r. w sprawozdaniu Komisji Kultury i Edukacji Parlamentu Europejskiego w kontekście programu „Uczenie się przez całe życie” stwierdzono, że: „Inwestycje na rzecz języków mniejszościowych były znacznie mniejsze”.

W roku 2011 Komitet Regionów stwierdził w zaleceniu politycznym, że istnieje konieczność dysponowania:

„mocną podstawą prawną, na której będzie można oprzeć stworzenie konkretnej i odpowiednio finansowanej polityki na rzecz mniejszości językowych”.

W ostatnim dziesięcioleciu różnorodność językowa i uczenie się języków były zdecydowanie promowane w kontekście wielojęzyczności w Europie. W tych ramach wspierano również języki regionalne i mniejszościowe. Na wniosek Parlamentu Europejskiego Komisja przeprowadziła badania wykonalności w zakresie możliwości utworzenia Europejskiej Agencji ds. Nauki Języków i Różnorodności Językowej. Komisja Europejska w odpowiedzi stwierdziła, że opowiada się raczej za tworzeniem sieci współpracy i od 2008 r. udostępniano niemal bez przerwy środki finansowe trzem sieciom zajmującym się językami regionalnymi i mniejszościowymi. Sieci te to: NPLD, FUEN oraz sieć badań naukowych Mercator.

Obecnie w kontekście wielojęzyczności i tworzenia nowych koncepcji oraz zaleceń politycznych UE poświęca szczególną uwagę tworzeniu platformy społeczeństwa obywatelskiego na rzecz wielojęzyczności.

Niektóre państwa członkowskie, głównie na szczeblu regionalnym i rządowym, opracowały dobrze ustrukturyzowane plany strategiczne na rzecz promowania i ochrony swoich języków. Plany takie stworzyły w szczególności Hiszpania i Wielka Brytania. Rząd Irlandii opracował także strategię promowania języka irlandzkiego, na której realizację przewidziano 20 lat. Większość tych strategii była jednak opracowywana w odniesieniu do języków regionalnych i mniejszościowych o najsilniejszej pozycji. W niektórych państwach członkowskich funkcjonuje wiele języków mniejszościowych, a niektóre z nich mogą być zagrożone wymarciem. Państwa członkowskie powinny zadbać o to, by w ich

prawodawstwie istniały postanowienia dotyczące równego wsparcia poszczególnych grup mniejszości językowych.

W minionych dziesięcioleciach opracowano szereg innowacyjnych koncepcji w celu promowania języków zagrożonych i języków mniejszościowych. Należą do nich projekty realizowane w tak różnorodnych wspólnotach, jak lud Sami czy społeczności zamieszkujące wyspę Mann czy Walię. Jednym z wyjątkowo udanych projektów był projekt MELT współfinansowany przez UE, w ramach którego wsparto rozwój wiedzy dotyczącej nauczania języków mniejszości w przedszkolach.

Języki narażone na wymarcie stoją przed licznymi wyzwaniami. W szczególności fakt nastania ery cyfrowej może stanowić zarówno wyzwanie, jak i szansę. META-NET (2012) stwierdza, że te języki mniejszościowe, które są bardzo rozwinięte, jak na przykład język baskijski czy kataloński, należą do kategorii języków wysokiego ryzyka, jeżeli chodzi o ich przetrwanie w przyszłości. Jednak istnieją również możliwości, jako że wspólnoty językowe mogą same sobie pomóc, posługując się swoimi językami w mediach społecznościowych.

Jest zrozumiałe, że w przyszłych latach UE będzie koncentrowała się na problematyce wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Włączenie do tego programu kwestii związanych z językami zagrożonymi wymarciem nie zawsze jest łatwe. Jednak gdy dany język umiera, zasadniczo znika on bezpowrotnie. Aby nadać prawdziwego znaczenia retoryce dotyczącej różnorodności językowej, UE musi w ramach swoich kompetencji szczegółowo przeanalizować praktyczne wsparcie, jakiego jest w stanie udzielić społecznościom, których języki są zagrożone wymarciem.

Najważniejsze ustalenia

Zalecenia polityczne

Aby zapewnić przetrwanie **zagrożonych języków**, należy rozważyć zapewnienie **wspólnotom** władającym tymi językami **specjalnych środków finansowych**. Należy udzielić wsparcia przy opracowaniu ram polityki służącej promowaniu języków zagrożonych wymarciem w ogólnym kontekście różnorodności językowej.

Należy zwrócić się do Rady Europy o to, by **rozważyła ona możliwość włączenia do Europejskiej karty języków regionalnych lub mniejszościowych specjalnych klauzul dotyczących języków zagrożonych**. Unia Europejska mogłaby również zaapelować do tych państw członkowskich Unii, które jeszcze nie podpisały karty, o uczynienie tego, oraz zachęcić wszystkie państwa członkowskie, które podpisały kartę, do jej ratyfikowania.

Unia Europejska przywiązuje dużą wagę do wymiany dobrych praktyk, dlatego należy **zachęcić** wszystkie państwa członkowskie **do opracowania strategicznych planów krajowych** na rzecz promowania zagrożonych języków, w oparciu o rozwiązania najwyższej jakości, które są już stosowane w niektórych wspólnotach językowych w Europie. Unia Europejska powinna zwrócić się do państw członkowskich o to, by udzieliły podobnego wsparcia wewnątrz kraju wszystkim wspólnotom językowym, których języki są zagrożone lub mniejszościowe. Przy ustanawianiu ogólnoeuropejskich priorytetów rewitalizacji językowej należy skoncentrować się głównie na przekazywaniu języków w domach oraz na nauczaniu języków zagrożonych wymarciem w ramach systemu edukacji. **Wymagana jest solidna polityka oświatowa** wspierająca nauczanie zagrożonych języków i posługiwanie się nimi.

Wymagana jest lepsza współpraca między głównymi podmiotami w zakresie wsparcia na rzecz zagrożonych języków. W tym kontekście należy rozwijać sieci istniejące na szczeblu europejskim oraz zapewnić im wystarczające finansowanie, aby umożliwić ich skuteczność i efektywność.

Należy zwrócić szczególną uwagę na wsparcie, jakiego mogą dostarczyć technologie. Wiele wspólnot mówiących zagrożonymi językami to wspólnoty mało liczebne i bywa, że coraz bardziej rozproszone. **Technologia i media społecznościowe mogą dostarczyć tym grupom językowym łatwo dostępnym środkom komunikacji**, zarówno w kontekście komunikacji jednostki, jak i jako skutecznego sposobu komunikacji grupowej. Europejskie środki finansowe przeznaczone na badania i rozwój mogłyby odegrać w tej dziedzinie ważną rolę.

Wspólnotom, których języki są zagrożone, należy **umożliwić promowanie własnego języka**. W tej dziedzinie istnieje ogromna wiedza, w tym wiedza specjalistyczna, którą należy wykorzystać. Należy poświęcić szczególną uwagę posługiwaniu się przez młodzież w większym zakresie zagrożonymi językami. W tym celu wspomniane wspólnoty językowe muszą posiadać środki, aby **przekonać swoją młodzież, że posługiwanie się ich językiem jest przydatne, ma sens, a nawet jest pożądane**.